

двох оригінальних текстів – вже згаданий «Собор» О. Гончара та «Собор Паризької Богоматері» В. Гюго.

Таким чином, використання текстоцентричних технологій на заняттях з української та іноземних мов суттєво впливає на формування лінгвокомунікативної компетентності молодшого спеціаліста, сприяє розвитку творчої особистості та грамотного фахівця.

## **ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

*Людмила Васенко,  
доцент  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»*

Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на принципи Болонської декларації дала можливість сформулювати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям з різних галузей народного господарства. Однією з важливих вимог, що висувують до майбутніх фахівців у сучасній Україні, є опанування державної мови й вміння грамотно використовувати у своїй діяльності професійну лексику, основу якої складають терміни.

На сучасному етапі розвитку нашої держави українська мова має обслуговувати всі галузі й сфери суспільного життя. Але, на жаль, часто спостерігаємо легковажне ставлення до мовної освіченості фахівців, що зумовлене поверховим розумінням сутності мови й зведенням її функцій до однієї – комунікативної. Дійсно, така функція є важливою, проте кожна національна мова, у першу чергу, є скарбницею всієї історичної спадщини народу, його інтелектуального досвіду, його неповторного способу пізнання світу.

З відомих причин упродовж багатьох років українську мову практично не використовували у галузі науки, техніки, на виробництві. Українська технічна інтелігенція в своєму фаховому середовищі у більшості випадків спілкувалася російською мовою. Саме тому проблеми повноцінного функціонування української мови в галузях, що визначають рівень науково-технічного розвитку країни, й спеціального навчання фахової мови є актуальними майже для всіх регіонів України.

Мета цієї статі – розглянути особливості процесу навчання фахової мови студентів вищих навчальних закладів і проаналізувати складники, за допомогою яких у свідомості студентів моделюються певні фрагменти наукової картини світу.

Актуальність статті полягає у пропозиції цілеспрямованого й системного вивчення фахової мови. Саме мовний аспект оволодіння певними фрагментами наукової картини світу є головним чинником термінологічної підготовки студентів.

Мовна освіта майбутнього спеціаліста має складатися не лише з процесу навчання державної мови (він вивчав її ще у середній школі), але й з процесу опанування фахової мови, тобто студент повинен мати навички та вміння використовувати мову для виконання навчально-професійних завдань. Останнє можливо лише за умови засвоєння студентами особливостей наукового стилю української мови та його підстилів: науково-навчального, власне наукового й науково-популярного.

Обізнаність студентів у жанрах науково-навчального та власне наукового підстилів допоможе їм у процесі здобуття нових знань і формуванні навичок і вмінь щодо різного ступеня компресії необхідних джерел інформації. Крім того, студентів потрібно ознайомити з алгоритмами складання тез, різних видів планів, конспектів, рефератів; з правилами скороченого запису прочитаної чи почутої інформації; зі стандартним

оформленням та змістом основних частин анотації, статті, лабораторної роботи, бакалаврського проекту тощо.

В останній час у багатьох галузях знання значного поширення набуло поняття «картина світу» з додатковим означенням – «наукова».

Під поняттям «наукова картина світу» науковці розуміють усю сукупність наукових знань про світ, що систематизована всіма окремими науками на певному етапі розвитку людського суспільства [2,9].

Проблеми відображення у свідомості людини її досвіду та знань про світ цікавили й цікавлять вчених протягом усього розвитку людської цивілізації. Ще давньогрецькі представники іонійської філософської школи (Фалес, Анаксимен та ін.) намагалися побудувати першу модель Усесвіту. Певна річ, вона була примітивною. Але її було розвинуто й завершено вченими пізнього періоду розвитку грецької науки: Піфагором, Демокритом, Аристотелем, Евклідом, Архімедом і Птоломеем.

З часом давньогрецьку модель Усесвіту – геоцентричну – замінила у 16-17 століттях механістична модель, яку було побудовано під впливом відкриття І. Ньютоном і Дж.Максвеллом класичних законів механіки. Потім була електромагнітна модель Усесвіту. А на початку 20 століття, коли проводилися дослідження внутрішньої будови атома (у зв'язку з відкриттям його подільності) й було встановлено існування дискретних порцій енергії, останню електромагнітну картину світу замінила квантова модель. Проте ця модель не вважається ідеальною, тому що вона не пояснює теорії ймовірності А.Ейнштейна щодо скривлення простору й часу під впливом речовин і енергії.

У процесі побудови наукової картини світу, точніше, її фрагментів, водночас з логічним осмислюванням нових понять та їх місць у термінологічних системах певних галузей науки й техніки, відбувається процес вербалізації цих понять у вигляді дефініцій та їх семантичного конденсату – термінів.

У новітньому напрямку термінологічних досліджень – когнітивному термінознавстві – термін розглядають як результат вербалізації спеціального концепту – наукового, технічного, що містить не лише об'єктивні знання про світ, але й суб'єктивні моменти категоризації та концептуалізації спеціального знання.

На думку багатьох вчених (С.В. Гриньов, Т.Р. Кияк, В.М. Лейчик, Л.М. Олексєєва та ін.), когнітивний аналіз термінологій дає повний і точний опис механізмів оброблення, збереження й передання інформації, а також способів категоризації навколишнього світу.

Необхідно підкреслити, що у мовній комунікації термінологічна лексика посідає значне місце. Головною ознакою нашого часу є процес термінологізації та інтелектуалізації суспільства. Відомо, що сьогодні понад 90% новоутворень становлять терміни, тому термінологічну лексику вважають скарбницею інтелектуальних знань людства.

Майбутні спеціалісти мають бути обізнаними у таких поняттях, як «дефініція» (речення, що містить розгорнуте визначення поняття), «термін» (семантичний конденсат наукової дефініції – ім'я поняття), «терміноїд» (номенклатура, професійні просторіччя), «терміноелемент» (частина слова або залежне слово у термінологічному словосполученні), «термінологія» (сукупність термінів певної галузі науки чи техніки, яка склалася стихійно), «терміносистема» (система понять певної галузі, де кожному поняттю відповідає певний термін).

Більша частина сучасних термінів раніше була загальноновживаною лексикою. Процес отримання загальноновживаними словами й словами-нетермінами нового значення у певній системі понять називають термінологізацією. Студенти мають знати, які групи лексичних одиниць можуть брати участь у такому процесі. Виділяють такі групи [3, 62 ]:

1) загальноновживана лексика; наприклад, слово «плече» позначає поняття «частина тулуба від шиї до руки » [4(3, 430) ]; технічний термін «плече

важеля» вже має зовсім інше значення – «частина важеля від точки опори до точки прикладання сили» [4 (3, 431) ];

2) квазітерміни; наприклад, так звані терміни з науково-фантастичної літератури («зомбі» – люди-роботи, які не замислюються над своїми вчинками та їх наслідками);

3) професійні просторіччя; наприклад, «кривошия» (сьогодні існують медичні терміни «правобічна кривошия», «лівобічна кривошия»);

4) номенклатурні одиниці; наприклад, вид лампи – лампа «Юпітер», проте у сфері кінематографії побудували термін «юпітер»: «потужний дуговий освітлювальний прилад, прожектор для кінознімання при штучному або комбінованому освітленні» [4 (4, 926)];

5) власні імена; наприклад, прізвище відомого французького фізика Ампера Андре Марі, одного із засновників електродинаміки та закону про механічну взаємодію струмів, стало на його честь фізичним терміном, яким позначили одиницю вимірювання сили електричного струму.

Часто для нових понять певної галузі знання чи діяльності запозичують терміни з вже розвинених галузей. Такий процес називають транстермінологізацією. Внаслідок такого процесу термін набуває нового значення в новій системі понять, наприклад, біологічний термін «миша» – «невеличка тварина ряду гризунів, переважно сірого кольору, з гострою мордочкою і довгим тонким хвостом» [4(2, 636) ] потрапив до галузі інформатики й змінив своє значення на таке: «периферійний пристрій уведення координат позицій з декількома кнопками, що приводиться в дію пересуванням по плоскій поверхні» [5, 238 ]. У згаданих двох терміносистемах спостерігається термінологічна омонімія, яку викликала метафоризація біологічного терміна.

Слід відзначити, що наукова картина світу відбиває логічне знання про світ, тобто має універсальний характер для всіх мовних суспільств, для всіх національних мов. Проте мовна форма – план вираження – має суто

національний характер і залежить від словотворчих моделей певної мови. У процесі термінотворення розрізняють морфологічні та неморфологічні способи. Залежно від типу морфологічного способу творення, тобто за формальною структурою, терміни можна поділити на такі групи [1, 139 ]:

- 1) кореневі терміни ( плече, вал, сайт, файл);
- 2) похідні терміни (префіксальний, суфіксальний, суфіксально-префіксальний способи; наприклад, суфіксально-префіксальним способом утворений термін «переобладнання»;
- 3) складні терміни (основоскладання; наприклад, термін «самонагрів»;
- 4) термінологічні словосполучення, які склали за певними моделями; наприклад:
  - а)  $I \rightarrow I$  (Р. в.): амплітуда хвилі;
  - б)  $I \rightarrow \Pi \leftarrow I$  (Р. в.): брус малої кривини;
  - в)  $I \rightarrow I \rightarrow I$  (Р. в.): центр ваги перерізу;
  - г)  $\Pi \leftarrow I$  (Н. в.): кінцевий цикл;
  - д)  $I \rightarrow I$  (Р. в.)  $\rightarrow \Pi$ : епюра моментів згинальних;позначення: I – іменник,  $\Pi$  – прикметник, Р. в. – родовий відмінок, стрілки  $\rightarrow$  або  $\leftarrow$  вказують на тип зв'язків між термінами та терміноелементами;
- 5) терміни-аббревіатури; наприклад, аббревіація ініціальна: «ОС» – операційна система; аббревіація складова: «завкафедри» – завідувач кафедри; аббревіація комбінована: «МГД-генератор» – магнітогідродинамічний генератор;
- 6) терміни – символі-слова ( сполучення слів з літерами й цифрами, наприклад, вітамін Е – повна назва «токоферол»);
- 7) терміни – моделе-слова ( сполучення слів з літерами, де форма літери відбиває форму об'єкта, наприклад, V-клапан).

Висновки: Отже, навіть короткий аналіз процесу навчання фахової мови свідчить, що головну увагу слід приділяти проблемам засвоєння студентами особливостей наукового стилю української мови й формуванню навичок і вмінь щодо вербалізації нових понять у різних галузях знання й діяльності.

### **Література**

1. Дубічинський В.В. Актуальні проблеми формування термінологічної компетенції студентів вищих технічних закладів / В.В.Дубічинський, Л.А.Васенко, О.М.Кримець // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2004. – №503. — С.139.
2. Корнилов О.В. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.В.Корнилов. – М.:1999. – 341 с.
3. Włodzimierz M. Lejczyk, Luba Biesiekirska. Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura. – Białystok, 1998. – 184 с.
4. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. –К.: Аконіт, 1999. – 1600 с.
5. Новий російсько-українсько-англійський тлумачний словник з інформатики. – Харків: Корвін, 2002. – 656 с.

### **ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОСТОРІ ОСВІТНІХ МОЖЛИВОСТЕЙ**

*Лариса Веренич,  
викладач української мови  
Красноградський коледж Комунального закладу  
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради*

Важливим чинником модернізації сучасної освіти є інноваційна діяльність навчального закладу, спрямована на розроблення та впровадження ефективних технологій навчання, виховання та розвитку студентів.

Сучасна освіта орієнтує майбутнього фахівця на успішне майбутнє. Тому так важливо для викладача вчити студентів визначати проблеми, бачити шляхи їх розв'язання, альтернативно розглядати різні точки зору, відповідально приймати рішення, прагнути саморозвиватися та